

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
48. Seri / Yıl 2005

**YAPISAL BÜTÇE BAKİYESİNİN
TEORİK ESASLARI
VE
TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2004)**

Yrd. Doç. Dr. Ufuk BAKKAL

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

ÖZET

Devlet bütçeleri konjonktürel değişimlere bağlı olarak dalgalandığından, ortaya çıkan bütçe bakiyesinin ekonomideki devresel ya da yapısal bir durumun sonucu olup olmadığının belirlenebilmesi için bir ölçüm yöntemine ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu makalede, 1980 ve 2004 yılları arasında, Türkiye'nin bütçe bakiyesi üzerindeki iki tür etki incelenmektedir. Bunlardan ilki, iş çevriminin sonucu olarak otomatik bir şekilde ortaya çıkan devresel açık ya da fazla, diğeri ise bütçe rakamları devresel etkiden arındırıldıktan sonra geriye kalan yapısal açık ya da fazladır. Yapısal bütçe bakiyesi, ekonomi potansiyel üretim düzeyinde iken bütçe gelir ve harcamalarının ulaşacağı tutarı ifade etmektedir. Devresel bütçe açık ya da fazlaları tam istihdam durumunda ortadan kaybolmaktadır. Oysa yapısal açık ya da fazlaların giderilebilmesi, devletin uygulayacağı ihtiyari bir politikaya bağlıdır.

Bütçe rakamlarının ekonomik dalgalanmaların (enflasyon ve durgunluk) etkilerinden arındırılmasındaki amaç, ülkenin içinde bulunduğu mali durumun daha net bir şekilde görülmesi ve bunun maliye politikası analizlerinde bir rehber gibi kullanılabilmesidir.

ABSTRACT

Because the government budget balance fluctuates with the business cycle, one need a method of measuring the balance that tell us whether it is a temporary, cyclical phenomenon or a persistent, structural phenomenon.

In this article, one analyse two types of effect in the budget balance of Turkey between 1980 and 2004. The first type, called cyclical deficit (or surplus), occurs automatically as a result of the business cycle. The second type is called structural deficit (or surplus); this is the deficit that remains after the effect of the business cycle is separated out. The structural budget balance represents what government revenues and expenditures would be if output was at its potential level. A temporary cyclical surplus or deficit vanishes when full employment returns. However a persistent structural surplus or deficit requires government action to remove it.

The overall purpose of adjusting government balances for fluctuation in economic activity (inflation and recession) is to obtain a clearer picture of the country's fiscal situation and to use this as a guide to fiscal policy analysis.

GİRİŞ

Bütçe açıkları özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli mali sorunlarının başında gelmektedir. Günümüz ekonomilerinde, devlet bütçelerinin açık vermeleri, fazla vermelerine göre daha sık rastlanan bir olgudur. Devletlerin para

politikasının yanı sıra ekonomik ve sosyal hayatın düzenlenmesinde maliye politikası araçlarını da kullanmaya başlamalarıyla birlikte bütçe denklığının gerçekleştirilmesi zor ve önemli bir hedef haline gelmiştir. Bilindiği gibi, klasik okul için bütçe denklığı, tarafsız devlet anlayışının mali alandaki en önemli yansımasıdır. Çünkü, kamu gelirlerinin kamu harcamalarından fazla olması, devletin ekonomiden kaynak çekmesi, buna karşılık kamu gelirlerinin kamu harcamalarından az olması ise devletin ekonomiye kaynak aktarması anlamına gelmektedir. Her iki durumda da ekonomiye yapılan bir kamu müdahalesi söz konusudur. Ayrıca, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için vatandaşlardan toplanan vergiler, tıpkı tasarruflar gibi tam istihdam milli gelirindeki bir sızıntı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, toplam talep toplam arz eşitliğinin sağlanabilmesi için, kısa bir süre içinde devlet tarafından toplanan vergi gelirleri kadar kamu harcaması yapılmalı, diğer bir ifadeyle devlet bütçesi denk olmalı ve özel sektörün kullanımından vergi olarak çekilen kaynaklar yeniden ekonomiye aktarılmalıdır.

1. Dünya Savaşı ve 1929 yılındaki büyük bunalım sonucu, klasik okulun benimsediği tarafsız devlet görüşüne olan güven azalmış ve iktisat literatürüne müdahaleci devlet anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Bu anlayışa göre, artık devlet sadece özel sektörün üretmediği pür kamu mallarını üretmekle kalmayacak, aynı zamanda gerekli olduğu hallerde, maliye politikası araçlarıyla ekonomik ve sosyal hayatın çeşitli alanlarına müdahale edebilecektir. Bu gelişme sonucu devletin fonksiyonlarındaki artışa paralel olarak, hemen hemen her ülkedeki kamu harcamaları da önemli ölçüde artmıştır. Kamu gelirleri bu artışın gerisinde kaldığı için ortaya çıkan bütçe açıkları ve bunun sonucu oluşan makro ekonomik dengesizlikler bir çok ülkenin temel sorunu haline gelmiştir.

Bütçe dengesi, bir ülkede uygulanan maliye politikasının niteliği hakkında yol gösterici olması bakımından son derece önemlidir. Kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin aynı zamanda maliye politikası araçları olarak da kullanılıyor olması, bütçe rakamları ile maliye politikası uygulaması arasında organik bir bağın oluşmasına yol açmaktadır. Ancak, yayınlanan bütçe rakamları, devletin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini tam olarak ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Bütçe açığı ya da fazlasının bir kısmı konjonktürel hareketlerin etkisiyle ortaya çıkmış olabileceği gibi, söz konusu açık ya da fazla üzerinde ekonomik dalgalanmaların pek fazla etkisi de olmayabilir. Dolayısıyla, bir ülkede uygulanan maliye politikasının daraltıcı ya da genişletici bir maliye politikası olduğu konusunda yorum yapabilmek için, mevcut bütçe rakamları üzerindeki milli gelir hareketlerinden kaynaklanan etkinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak literatürde iki kavram bulunmaktadır. Bunlardan ilki devresel bütçe dengesi diğeri ise yapısal bütçe dengesidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1980-2004 yılları arasındaki yapısal ve devresel bütçe bakiyelerini ortaya koymaktır. Bu konuda Türkiye'de yapılan çalışmaların son derece sınırlı olması ve çoğu kez, mevcut bütçe rakamlarının dikkate alınarak hükümetlerin mali performanslarının değerlendirilmesi, böyle bir çalışma yapılmasını sağlayan en önemli etkenlerdir. Ancak bu makalede, bir durum tespiti yapılacak, diğer bir ifadeyle çeşitli hesaplamalardan sonra, ilgili döneme ilişkin olarak

ortaya çıkan Türkiye'deki yapısal ve fiili bütçe bakiyelerinin sadece büyüklükleri ortaya konacaktır.

Altı bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, bir ülkede uygulanan maliye politikasının genişletici, daraltıcı, yada nötr olup olmadığı konusunda yorum yapabilmek için bütçe rakamlarının taşıdığı önem tartışılmaktadır. İkinci bölümde, yapısal bütçe bakiyesi yaklaşımının teorik esasları incelenmektedir. Üçüncü bölümde, yapısal bütçe bakiyesinin dolayısıyla devresel bütçe bakiyesinin hesaplanabilmesi için gerek duyulan potansiyel üretimin anlamı ve hesaplama yöntemleri, dördüncü bölümde ise yapısal bütçe bakiyesini hesaplama yöntemleri açıklanmaktadır. Beşinci bölümde yapısal bütçe bakiyesi kavramının eksik tarafları ele alınmaktadır. Altıncı ve son bölümde ise 1980-2004 dönemine ilişkin olarak Türkiye için yapılan ampirik çalışmanın metodolojisi açıklanmakta ve ilgili dönemde Türkiye'deki fiili ve yapısal bütçe bakiyelerinin grafiklerine yer verilmektedir.

1) GELENEKSEL MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARININ YORUMLANMASINDA BÜTÇE RAKAMLARININ ÖNEMİ

Ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik üç tür maliye politikası uygulanabilmektedir. Bunlardan ilki, ekonomik dalgalanmaları önlemek için, kamu harcamaları ve kamu gelirleriyle ilgili değişiklikler yapmak, önlemler almak ve bu önlemlerin dozunu ayarlamak konusunda siyasi karar birimlerine büyük bir takdir hakkı ve hareket serbestisi sağlayan ihtiyari maliye politikasıdır. İkinci yöntem olan, otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikası yönteminde, herhangi iradi bir karara gerek kalmaksızın, kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin gelir elastikiyetlerine bağlı olarak, otomatik bir şekilde antikonjonktürel bir değişim göstermeleri sonucu, ekonomik dalgalanmalar üzerinde daha ilk aşamada bir fren etkisi yaratılması söz konusudur. Son yöntem ise otomatik istikrar sağlayıcı maliye politikasının yetersizliğini ve ihtiyari maliye politikasının sakıncalarını gidermek için oluşturulan formül esnekliği yöntemidir. Bu yöntemde, ekonomik göstergeler belirli kritik değerleri aşınca, önceden belirlenmiş bazı önlemler devreye sokularak ekonomik istikrar sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bütçe bakiyesine dayanarak, bir ülkede uygulanan maliye politikaları hakkında yorum yapmak oldukça yaygın olan bir uygulamadır. Ancak bütçe bakiyesinin bir kısmı yapısal faktörlere bir kısmı da konjonktürel faktörlere bağlı olduğundan, yapısal ve devresel ayırımı yapmadan salt bütçe rakamlarından hareketle yapılacak böyle bir yorum yanlış sonuçlara ulaşılmasına yol açacaktır.

Bütçe bakiyesindeki değişim, toplam talepteki egzojen bir değişim nedeniyle (özel yatırımların artması ya da azalması v.s.) bütçe kalemlerinde meydana gelen otomatik bir hareketten kaynaklanabileceği gibi kamu harcamaları veya vergi matrah ve/veya oranlarında gerçekleştirilen ihtiyari bir değişiklikten de kaynaklanmış olabilir. İlk durumunda, pasif bir politika uygulanmakta ve sadece otomatik istikrar sağlayıcılar

devrede iken, ikinci durumda ise bütçe bakiyesinde meydana gelen değişiklikler, uygulanan aktif politikanın bir yansımasıdır (Weber:1988, s.205).

Bir ülkede uygulanan ihtiyari maliye politikasının, ekonominin makro büyüklükleri üzerinde etki yaptığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Kamu harcamalarındaki belli bir artış aynı tutardaki vergi artışıyla finanse edilse bile, diğer bir ifadeyle bütçe açığı ya da fazlasında net bir değişiklik olmasa bile, ekonomi üzerinde genişletici bir etki meydana gelmektedir. Çünkü, kamu harcamalarının genişletici etkisi, vergilerin daraltıcı etkisinden daha büyüktür. Diğer bir ifadeyle, kamu harcamalarının toplam talebi, dolayısıyla milli gelir ve istihdamı doğrudan doğruya etkilemelerine karşılık, vergiler söz konusu makro ekonomik değişkenleri, kullanılabilir gelir üzerinde yaratacakları değişiklik yoluyla marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak dolaylı bir şekilde etkilemektedirler.

Genellikle bütçe açığının ekonomi üzerinde genişletici, bütçe fazlasının ise daraltıcı bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Oysa, bütçe açığının seyrine bakarak hükümetin uyguladığı maliye politikasının niteliği hakkında yorum yapmak sağlıklı bir yaklaşım değildir. Diğer bir ifadeyle, bütçe açığının artması (ya da bütçe fazlasındaki azalma) mutlaka genişletici bir ihtiyari maliye politikası uygulandığı anlamına gelmediği gibi, bütçe açığının azalması da (ya da bütçe fazlasındaki artış) mutlaka daraltıcı bir ihtiyari maliye politikası uygulandığı anlamına gelmemektedir.

Zira, bütçe rakamlarıyla ekonomik faaliyetlerdeki değişiklikler arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Dolayısıyla bir ülkede belirli bir yıla ilişkin bütçe gelir ve giderleri, bir taraftan uygulanan maliye politikasının niteliğini yansıtırken diğer taraftan konjonktürel dalgalanmaların etkilerini de yansıtır. Bu nedenle belirli bir yılda bütçe harcamalarının bütçe gelirlerini aşması halinde devlet aslında o yıl için daraltıcı bir maliye politikası uygulamış olabileceği gibi, bütçe fazlası ortaya çıktığı dönemlerde de, genişletici bir maliye politikası uygulamış olabilir (Ataç: 1991, s.38).

Fiili bütçe bakiyesindeki değişim, uygulanan maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkilerini yansıtması açısından, iki nedenle kötü bir göstergedir. İlk olarak, kamu gelirlerinde gerçekleşecek, kamu harcamalarından daha büyük bir artışın ekonomi üzerinde daraltıcı etkileri olacağı a priori olarak ileri sürülemez. Zira vergilerin milli gelir üzerinde yol açacağı değişiklik, tüketim üzerindeki etkileri oranında olacaktır. Diğer bir ifadeyle, daraltıcı etki ancak, vergi artışı nedeniyle tüketimde oluşacak azalış, kamu harcamaları artışından büyükse meydana gelecektir. Eğer böyle bir durum söz konusu değilse, bütçe açığındaki azalışın, ya da bütçe fazlasındaki artışın ekonomi üzerinde genişletici etkisi olabilecektir. İkinci olarak bütçe bakiyesi büyüklüğünün, önemli ölçüde ekonomik faaliyetlere bağlı olduğunu göz önünde tutmak gerekir. Yani bütçe bakiyesi, kamu gelirleri ve hatta kamu harcamalarında bulunan otomatik istikrar sağlayıcılar nedeniyle, milli gelirin oluşumunda endojen bir değişkendir. Bu nedenle bütçe bakiyesindeki değişimin makro ekonomik açıdan yorumu yapılırken, otomatik ve ihtiyari değişim arasındaki ayırım önem kazanmaktadır (Weber:1988, ss:204-205).

O halde, bütçe bakiyesinden hareketle, uygulanan ihtiyari maliye politikasının niteliğini daha doğru bir şekilde belirleyebilmek için, milli hasıladaki değişikliklerin devlet bütçesi üzerindeki etkilerini gidermek gerekir. Bunun içinde, tam istihdam hasıla

düzeyindeki bütçe bakiyesinin diğer bir ifadeyle yapısal bütçe bakiyesinin ölçülmesi gerekmektedir.

2) YAPISAL BÜTÇE BAKİYESİ YAKLAŞIMININ ANLAMI VE ÖNEMİ

Tam istihdam durumunda denk olan bir bütçenin, konjonktürel etkileri bakımından tarafsız olduğu varsayımına dayanan bu yaklaşım ilk olarak, E.Cary Brown'ın (1956) makalesinde kullanılmıştır. Yapısal bütçe bakiyesi, ekonomi tam istihdam durumundayken, yani reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'nin potansiyel GSYİH'ya eşit olduğu bir durumda ortaya çıkabilecek bütçe rakamlarını yansıtmaktadır. Bu nedenle bazı çalışmalarda yapısal bütçe bakiyesi yerine tam istihdam bütçe bakiyesi kavramının kullanıldığı görülmektedir. Fiili bütçe rakamlarından yapısal bütçe rakamları çıkarıldığında ise devresel bütçe bakiyesine ulaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle fiili bütçe rakamları, yapısal ve devresel bütçe rakamları toplamından oluşmaktadır. Devresel açık ya da fazla, reel GSYİH'nın potansiyel GSYİH'ya eşit olmamasından kaynaklandığı için, bütçedeki geçici devresel açık ya da fazlalar ekonomi tam istihdama ulaşınca ortadan kalkmaktadır.

Bütçe açığı veren bir ekonomide hükümetin uyguladığı ihtiyari maliye politikasının genişletici ya da daraltıcı bir politika olup olmadığını doğru bir şekilde belirleyebilmek için konjonktürde meydana gelen değişmelerin, faiz dışı hükümet harcamalarının vergi gelirlerini aşan kısmını ifade eden birincil bütçe açığı üzerindeki etkisini gidermek gerekir. Bunun gerçekleştirilebilmesi de ancak yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanmasına bağlıdır. Yapısal bütçe bakiyesi, vergi oranı, kamu harcamaları ve transfer harcamaları veri iken ekonominin tam istihdam durumunda olması halinde, bütçedeki vergilerle harcamalar arasındaki farkı ifade etmektedir. Böylece reel G.S.Y.İ.H.'da meydana gelen konjonktürel değişikliklerin birincil bütçe açığı üzerindeki etkileri giderilmiş olacağından, artık yapısal bütçe bakiyesinden hareketle uygulanan ihtiyari maliye politikasının genişletici ya da daraltıcı bir politika olduğu daha doğru bir şekilde belirlenebilecektir (Ünsal: 2000, s.413).

Tek oranlı bir gelir vergisi tarifesi uygulanması halinde, tam istihdam bütçesi ile fiili bütçe rakamları arasındaki fark;

$$BS^* - BS = (t \cdot Y^* - G - Tr) - (t \cdot Y - G - Tr) = t(Y^* - Y) \text{ olacaktır.}$$

BS^* = Tam istihdam bütçe bakiyesi

BS = Fiili bütçe bakiyesi

t = Gelir vergisi oranı

Y = Milli gelir

Y^* = Potansiyel milli gelir

G = Reel kamu harcamaları

Tr = Transfer harcamaları

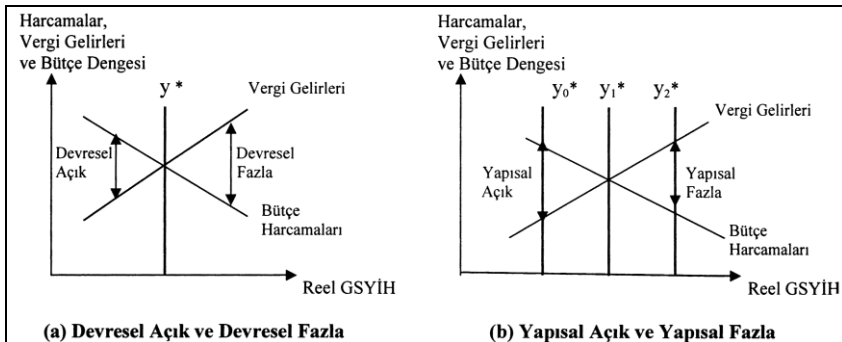
Yukarıdaki formülde açıkça görüldüğü gibi, tam istihdam bütçe bakiyesi ile fiili bütçe bakiyesi arasındaki fark temel olarak gelir vergisi tahsilatı farklılığından kaynaklanmaktadır. Çünkü mali sistemin iktisadi konjoktüre karşı tepki gösteren en önemli aracı gelir vergileridir. Kamu harcamalarının milli gelir hareketlerine karşı duyarlılıkları vergi gelirleri kadar yüksek değildir. Kamu harcamaları içinde sadece işsizlik tazminatları otomatik istikrar sağlayıcı olarak görev yapmakta ancak söz konusu harcama kaleminin konjoktürel dalgalanmayı hafifletme etkisi vergi gelirlerindeki kadar yüksek olamamaktadır (Dornbusch-Fisher: 1994, s.78).

Diğer bir ifadeyle, ekonomik dalgalanmaların bütçe dengesi üzerindeki etkileri tahmin edilirken, vergi gelirlerindeki düzeltme ihtiyacı harcamalardakine göre çok daha fazla olmaktadır. Bunun sebebi, hemen hemen tüm vergilerin ekonomik dalgalanmalardan etkilenmelerine karşılık devlet harcamalarının sadece önemsiz bir kısmının devresel nitelik arz etmesidir.

Yapısal ve devresel bütçe bakiyelerinin ele alındığı şekil 1(a) ve 1(b)'de dikey eksenlerde kamu harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe dengesi, yatay eksenlerde ise reel G.S.Y.İ.H. yer almaktadır. Reel G.S.Y.İ.H. ile hükümet harcamalarının bir parçası olan transfer harcamaları arasında ters yönlü bir ilişki olduğundan, her iki şekildeki hükümet harcamaları fonksiyonu negatif bir eğime sahiptir. Buna karşılık, reel G.S.Y.İ.H. ile vergi gelirleri arasında doğru yönlü bir ilişki olduğundan, her iki şekildeki vergi gelirleri fonksiyonu pozitif bir eğime sahip olacaktır. Şekil 1(a)'da reel G.S.Y.İ.H.'nin potansiyel G.S.Y.İ.H.'ya eşit olması bütçe denliğini sağlamaktadır. Reel G.S.Y.İ.H. potansiyel G.S.Y.İ.H.'dan küçük ise harcamalar vergi gelirlerini aştığı için devresel bir bütçe açığı, buna karşılık reel G.S.Y.İ.H. potansiyel G.S.Y.İ.H.'yı aşıyorsa vergi gelirleri harcamalardan fazla olacağından devresel bir bütçe fazlası ortaya çıkacaktır. Şekil 1(b)'de ise, potansiyel G.S.Y.İ.H.'nin artmasına rağmen vergi geliri ve harcama eğrileri değişmemektedir. Potansiyel G.S.Y.İ.H. y_0^* düzeyindeyken yapısal bir bütçe açığı söz konusuysa, y_1^* düzeyine ulaştığında yapısal bütçe dengesi ve y_2^* düzeyinde ise yapısal bir bütçe fazlası ortaya çıkmaktadır (Parkin: 2004,ss:752-753).

Şekil – 1

Yapısal ve Devresel Bütçe Bakiyeleri

Yapısal bütçe bakiyesi, özellikle Avrupa Birliği ülkeleri gibi, önlerinde bütçe açığı konusunda kısıtlama (Üye ülkeler için Maastricht anlaşmasıyla getirilen, GSYİH'nin en fazla % 3'ü kadar bütçe açığı verme zorunluluğu) olan ülkeler için önemlidir.

Kamu maliyesi devresel hareketlere karşı duyarlı olan ve normal bir çevrim içindeyken bütçe yapısı yeterince güçlü olmayan bir ülke için, uzun süreli bir durgunluk dönemi GSYİH'nin % 3'ünden daha büyük bir bütçe açığına yol açabilir. Bu riski azaltmak için, Avrupa Birliği ülkeleri, orta vadede denk bütçe hedefini kabul etmişlerdir. Kamu maliyesi ekonomideki devresel hareketlere karşı duyarlı olan ülkeler, duyarlılığı daha az olan ülkelere göre bu konuda daha büyük bir marj koymalıdır. Çünkü, durgunluk dönemlerinde hedeflenenden daha büyük bir bütçe açığının hoş görülebilmesi için, uygun ekonomik koşullarda hedeflenenin üzerinde bir bütçe fazlası vermek gerekir. Yapısal bütçe bakiyesi, gelecekteki olası bir ekonomik dalgalanma durumunda, bütçe açığı kısıtlamasına ne ölçüde uyulacağına önemli bir göstergesi olmaktadır (Boije: 2004, ss:8-9).

Yapısal bütçe bakiyesi, uygulanan ihtiyari politikaların bir göstergesi olarak kullanılabilir. Durgunluk dönemlerindeki özel sektörün talep yetersizliği sonucu vergi hasılatı düşmekte, devletin işsizler için yaptığı harcamalar artmakta ve bütçe açığı otomatik olarak büyümektedir. Diğer bir ifadeyle, otomatik istikrar sağlayıcılar, ekonomideki talep dalgalanmalarının nedeni olabilecek ihtiyari politika müdahalelerinin (vergi oranları, harcama programlarındaki değişiklikler v.s) tam olarak belirlenmesini önleyebilmektedir. Bu nedenle, bütçe rakamlarını çevrimsel etkilerden arındırarak yapısal bütçe bakiyesinin ortaya konması gerekmektedir. Yapısal ve devresel bütçe ayırımı, orta vadeli bütçe planlaması ve kontrolü açısından da önemlidir. Böyle bir ayırım, kamu harcamalarının ve vergilerin orta vadede daha etkin bir şekilde kontrol edilmelerine olanak sağlamaktadır (Price ve Muller: 1984, s.29).

Ekonominin uygun dönemlerinde büyük bütçe fazlaları vermek, kalıcı reformları gerçekleştirmek açısından önemlidir. Eğer yaratılan bütçe fazlalığı büyük ölçüde uygun devresel koşullardan kaynaklanıyorsa, ekonominin normale dönmesiyle bütçe fazlası ortadan kalkacak ve reformların mali dayanağı yok olacaktır. Yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanması, bu tür reformlar için sürdürülebilir finansman olup olmadığının ortaya konması bakımından da önem taşımaktadır (Boije: 2004, s.9).

Yapısal bütçe bakiyesi, devletin finansal piyasalar üzerinde yaratacağı baskının ölçüsü olarak da kullanılabilir. Talep yetersizliğinin söz konusu olduğu durgunluk dönemlerinde, genellikle özel sektör kredi talebi de düşük olmaktadır. Böyle bir durumda, finansal piyasalar, devletin geçici olarak yapacağı borçlanmalardan etkilenmeyecektir. Faiz oranları, devlet borçlanmasından çok, gelecekte özel yatırımlar yeniden canlandığında, ödünç verilebilir fonlar talebinde gerçekleşmesi beklenen artıştan daha fazla etkileneyecektir. O halde, yapısal bütçe açığı, fiili bütçe açığına göre, devletin gelecekteki faiz oranları üzerinde yaratacağı etkinin daha iyi bir göstergesi olacaktır (Price ve Muller: 1984, s.30).

Çeşitli açılardan büyük önem arz eden yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanabilmesi için uluslararası kuruluşlar ve akademik çevrelerce geliştirilen

yöntemlerdeki en önemli ortak özellik potansiyel üretimin hesaplanması gerekliliğidir. Diğer bir ifadeyle, yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanabilmesi için öncelikle potansiyel üretimin ve/veya üretim açığının tahmin edilmeleri gerekmektedir.

3) POTANSİYEL ÜRETİMİN ANLAMI VE HESAPLANMA YÖNTEMLERİ

Son yıllarda potansiyel üretim ve üretim açığı ile ilgili, gerek teorik gerekse uygulamaya dönük bir çok çalışma yapılmakta ve konu iktisat teorisi literatüründe çeşitli boyutlarıyla tartışılmaktadır. Ayrıca I.M.F., O.E.C.D. ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar da bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapmakta ve çeşitli tahmin yöntemleri geliştirmektedir. Ancak potansiyel üretimin ve üretim açığının hesaplanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Potansiyel üretim ve üretim açığı kavramları, I.M.F.'nin üye ülkelere politika önerilerinde bulunurken yaptığı analitik çalışmaların temelini oluşturmaktadır. I.M.F.'nin potansiyel üretimin tahmini konusundaki çalışmaları özellikle sanayileşmiş ülkeler için üretim fonksiyonu yaklaşımı üzerinde yoğunlaşmıştır. I.M.F.'nin Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, İspanya, Finlandiya, İrlanda, İtalya, Danimarka, Yunanistan ve İngiltere için yapmış olduğu çalışmalarda üretim fonksiyonu yaklaşımı kullanılmış, sadece İsveç ve Portekiz için salt Hodrick- Prescott filtreleme yöntemi uygulanmıştır (Hageman:1999, s.6; De Masi:1997, ss:3-4).

Potansiyel üretim bir ekonominin, enflasyonda bir artışa yol açmadan gerçekleştirebileceği maksimum üretimi ifade etmektedir. Orta vadede, potansiyel üretimin tahmini trendi sürdürülebilir büyüme hızının belirlenmesine yardımcı olurken, kısa vadede ise gerçekleşen ve potansiyel üretim arasındaki tahmini açık, enflasyonist baskıların değerlendirilmesinde anahtar rol oynamaktadır (De Masi:1997, ss:3-4).

Gerçekleşen üretimin, potansiyel üretimin altında olması, kaynakların tam olarak kullanılmadığının ve enflasyonist bir tehlike olmadığını göstergesidir. Buna karşılık, gerçekleşen üretimin potansiyel üretimi aşması, ekonomideki enflasyonist baskıları arttırabilmekte ve Merkez Bankasının sıkı para politikası uygulaması için bir sinyal olarak algılanabilmektedir. Potansiyel üretimle gerçekleşen üretim arasındaki fark ise üretim açığı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, üretim açığı, belirli bir dönemde, herhangi bir ekonominin çalışma kapasitesi konusunda yol gösterici bir kavramdır (Gounder ve Morling:2000, s.2). Mutlak üretim açığı, belirli bir dönemdeki mal talebiyle malların potansiyel arzının sayısal olarak ne ölçüde örtüşüğünü ortaya koymaktadır. Mutlak üretim açığının potansiyel üretime bölünmesiyle bulunan nispi üretim açığı ise iş çevrimi boyunca reel ekonominin mevcut durumunu yansıtan önemli bir makroekonomik göstergedir (Deutsche Bundesbank Monthly Report: 1997,s.34). Pozitif üretim açığının talep fazlası, negatif üretim açığının ise talep yetersizliği anlamına geldiği dikkate alınacak olursa, uzun dönemde ücret ve fiyatların uyarlanma süreçleri sonucu, arz talep dengesi yeniden sağlanacağından, üretim açığı ortadan kalkacaktır (Slevin:2001,s:3). Genellikle durgunluk dönemlerinde, gerçekleşen üretimin potansiyelin altında olduğu ve genişleme dönemlerinde ise potansiyel üretimin üzerinde olduğu göz önüne alınacak olursa, üretim açıklarının iş çevrimlerindeki hareketlerle

yakın ilişki içinde oldukları ileri sürülebilir. Buna karşılık bütçe rakamlarının tahmin edilen yapısal ve devresel kısımları da üretim açığına karşı duyarlıdırlar.

Herhangi bir ekonomideki üretim düzeyi ile istihdam arasında organik bir bağ bulunsa da işsizlik düzeyi reel ekonomik dengedeki bozulmayı tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü, işçevrimi süresince emek piyasasının, üretimdeki dalgalanmalara karşı duyarlılığı sadece istihdam düzeyi tarafından değil, aynı zamanda çalışma süresi, çalışma eğilimi ve emek verimliliği gibi faktörler tarafından da belirlenmektedir. O halde ekonomideki devresel dalgalanmaların yükü tek başına istihdam tarafından üstlenilmemektedir. Diğer faktörlerin şok emici özellikleri ne kadar fazla olursa, devresel hareketlerden etkilenen işsiz sayısı o kadar az olacaktır. Gerçekten de, mal piyasasındaki dengesizliğin göstergesi olan (nispi) üretim açığı, genellikle, emek piyasasındaki dengesizliğin göstergesi olan işsizlik oranına göre daha keskin bir dalgalanma göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ekonominin genişleme dönemlerinde, kapasite kullanım oranlarındaki artıştan daha düşük bir istihdam artışı ortaya çıkarken, ekonomik daralma dönemlerinde, üretimdeki azalışın emek piyasası üzerindeki etkisi çok fazla olmamaktadır. Kapasite kullanım oranında, işsizlik oranındaki azalıştan daha büyük bir artış olması, iktisat literatüründe Okun çarpanı olarak bilinmektedir¹ (Deutsche Bundesbank Monthly Report: 1997, ss:35-36).

İktisat literatüründe potansiyel üretim kavramının tanımlanması konusunda iki temel yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlardan ilki olan Keynezyen okula göre, iş çevrimleri toplam arzdaki küçük bir hareketlenmeyle birlikte esas itibariyle toplam talepteki dalgalanmalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle iş çevrimleri ekonominin iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Konjonktürel bir durgunluk dönemi içine girildiğinde, ekonomide tam olarak kullanılmayan üretim faktörleri bulunmakta, işsizlik friksiyonel düzeyinin üzerinde seyretmekte, ücretlerde düşüşler yaşanmaktadır. İşte böyle bir ortamda talep ağırlıklı para ve maliye politikalarının oluşturulabilmesi için potansiyel üretimin ölçümü büyük önem taşımaktadır. Neoklasik yaklaşıma göre ise, potansiyel üretim büyük ölçüde, uzun dönem büyüme trendini etkileyen toplam arz üzerindeki egzogen verimlilik şokları tarafından belirlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, konjonktürel dalgalanmalar, mutlaka toplam talep açığı veya fazlası ya da iktisat politikası değişiklikleri tarafından yönlendirilmemekte, buna karşılık büyük ölçüde, rasyonel aktörlerin, oluşan yeni koşullara uyum sağlayabilmek için üretim sürecini yeniden düzenlemek suretiyle, beklenmedik verimlilik şoklarına karşı gösterdikleri tepkilerden kaynaklanmaktadır. Neoklasik yaklaşımda, üretimin, potansiyel üretim etrafında kısa süreli dalgalandığı varsayılmaktadır. Ekonominin ancak bir genişleme sürecinden geçtikten sonra potansiyel üretime ulaşabildiği Keynezyen çerçevenin aksine, bu yaklaşımda, potansiyel üretim, gerçekleşen üretimin büyüme oranı trendiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. O halde temel ölçüm sorunu, potansiyel üretimdeki sürekli hareketler ile potansiyel üretim etrafındaki geçici hareketlerin ayırt edilmesidir (Scacciavillani ve Swagel:1999, ss:5-6).

¹ Okun kanununa göre, reel G.S.Y.İ.H. ile işsizlik oranı arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Reel G.S.Y.İ.H.'daki %3'lük bir artış, işsizlik oranında %1'lik bir azalışa yol açacaktır. Diğer bir ifadeyle, doğal işsizlik oranındaki her %1'lik artış, reel G.S.Y.İ.H.'yı potansiyel G.S.Y.İ.H.'nın %3 altına indirecek yani üretim açığını %3 artıracaktır (Branson ve Litvack: 1981, s.5).

Potansiyel üretim ve üretim açığı, bazı değişkenlerin, ekonomide durgunluk ve enflasyonist genişleme olmadığı durumlarda alacakları değerlerin ortaya konmasında kullanılmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin değerlendirilmesinde bir araç olarak potansiyel üretime duyulan büyük güven, bu konuda bir çok tahmin yönteminin geliştirilmesine yol açmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde uygun veri eksikliğinden dolayı potansiyel üretimin tahmin edilmesi için nispeten az ampirik çalışma yapılmıştır. Yine de son yıllarda, Hong-Kong, Singapur, Kore, Malezya, Endonezya ve Tayland gibi doğu Asya ülkelerinde, buralarda yaşanan hızlı büyümenin toplam faktör verimliliğinden kaynaklanan kısmı ile faktör girdilerindeki artıştan kaynaklanan kısmının belirlenmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda bir çok ampirik teknik ve farklı metodolojiler kullanılması, üretimdeki değişimlerin açıklanmasında, toplam faktör verimliliği artışı ile faktör girdilerindeki artışın nispi önemleri konusunda bir konsensüs sağlanamamasına yol açmıştır. Bazı çalışmalar üretimdeki artışın önemli bir kısmının faktör girdilerindeki artışla açıklanacağı sonucuna varmıştır. Diğer bazı çalışmalar ise temel nedenin toplam faktör verimliliğindeki artıştan kaynaklandığı sonucuna varmıştır. IMF'nin potansiyel üretimin tahmini konusundaki tutumu standart bir metodoloji uygulamak yerine, uygulanacak metodolojinin belirlenmesinde ülkeye özgü faktörlerin dikkate alınması yönündedir. Bu esnek yaklaşım, verilerin durumuna uygun ve ekonomik koşullara en çok uyan metodun seçilmesini sağlamaktadır (De Masi:1997).

Potansiyel üretim ve üretim açığını hesaplama yöntemleri üç temel kategoriye ayrılabilir. Bunlardan ilki, potansiyel üretimi tahmin etmek için üretimle ilgili mevcut verilerin kullanıldığı, teorik olmayan istatistiksel yaklaşımlardır. İkincisi, potansiyel üretimi tahmin ederken iktisat teorisinden yararlanan yapısal yaklaşımlardır. Üçüncüsü ise iktisadi bilgilerle zaman serisi modellerini bir araya getiren karma yöntemlerdir (Yap:2003, ss:3-4). Lineer zaman trendi ve Hodrick – Prescott filtreleme yöntemleri ilk kategoriye, Cobb Douglas üretim fonksiyonu yöntemi ikinci kategoriye ve yapısal vektör otoregresyon yöntemi ise son kategoriye örnek teşkil etmektedirler. Potansiyel üretimi tahmin etmek için bir çok metod bulunmakla birlikte bunlar arasında en sık kullanılanları yukarıda sayılanlardır. Bu çalışmada söz konusu yöntemler ana hatları itibarıyla ele alınacak, ayrıntıya girilmeyecektir.

Ölçeğe göre sabit getirinin söz konusu olduğu Cobb Douglas üretim fonksiyonunda, t zamanındaki özel sektör üretimi, emek(L_t) ve sermaye(K_t) gibi iki üretim faktörüne ve ekonominin genel verimliliğine(A_t), diğer bir ifadeyle teknoloji düzeyine bağlı bulunmaktadır. Bu durumda sermaye kullanımının Z_t olarak gösterildiği Cobb Douglas üretim fonksiyonu aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (Menashe ve Mealem: 2000, ss: 5-6);

$$Y_t = A_t \cdot (Z_t \cdot K_t)^\alpha L_t^{(1-\alpha)}$$

Piyasaların rekabetçi piyasalar oldukları ve bu nedenle sermayenin elastikiyeti olan α 'nın ve emeğin elastikiyeti olan $1-\alpha$ 'nın, emek ve sermayenin üretime yaptıkları katkıyı gösterdiği varsayılmaktadır. Üretim fonksiyonunun logaritması alındığında;

$\log Y_t = \log A_t + \alpha \log Z_t + \alpha \log K_t + (1-\alpha) \log L_t$ elde edilecektir. Bu durumda, “p” notasyonunun değişkenlerin tam istihdam durumundaki değerlerini göstermesi durumunda potansiyel üretim aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir;

$$\log Y_t^p = \log A_t^p + \alpha \log Z_t^p + \alpha \log K_t^p + (1-\alpha) \log L_t^p$$

O halde bu yöntemde, öncelikle emek, sermaye ve toplam faktör verimliliği gibi girdilerin potansiyel düzeyleri tahmin edilmekte ve daha sonra tahmin edilen bu değerler Cobb Douglas üretim fonksiyonunda bağımsız değişken olarak kullanılmak suretiyle potansiyel üretim belirlenmektedir. Emek ve toplam faktör verimliliği genellikle önemli konjonktürel değişimler göstermekle birlikte, sermaye stokunun konjonktürel dalgalanmalara karşı duyarlılığı diğer iki değişkene göre daha zayıf olmaktadır (Haltmaier: 2001, s.1).

Bu metod, lineer zaman trendi ve Hodrick – Prescott yöntemlerine göre iktisadi olarak daha güçlü teorik temellere dayanmaktadır. Ancak potansiyel emek ve sermaye konusunda bir çok varsayımda bulunulması (istihdam, verimlilik, sermaye stokunun kullanımı v.s ile ilgili varsayımlar) ve sermaye stokuna ilişkin rakam bulmakta karşılaşılan güçlükler söz konusu yöntemin eleştirilebilecek yönleri olarak ortaya konabilmektedir (Gounder ve Morling: 2000, s.6).

Bu yöntemin en önemli avantajı, potansiyel üretim ile onun uzun dönem belirleyicileri (çalışma saatleri, verimlilik ve sermaye) arasında kurduğu açık ilişkidir. Buna karşılık, bu metodun bir çok değişkeni Hodrick – Prescott filtresinden geçirildiği için, belli ölçüde Hodrick – Prescott yönteminin karşılaştığı güçlükler Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yöntemi için de geçerli olmaktadır (Boije: 2004/1, ss:21-22).

Lineer zaman trendi yönteminde ise lineer denklem aşağıdaki gibi olacaktır;

$$Y_t = \alpha + \beta \cdot \text{Trend} + \epsilon_t$$

Denklemden Y 'nin tahmin edilen değeri potansiyel üretimi, α sabit terimi, β eğim katsayısını (potansiyel üretim trendini), ϵ_t ise ilgili dönemin üretim açığını ifade etmektedir. Metodun basitliği en büyük avantajını oluşturmaktadır. Buna karşılık, bu yöntemle yapılan üretim açığı tahmininin, ele alınan dönemin özelliklerine sıkı bir şekilde bağlı bulunması söz konusu metodun zayıf yönlerinden sadece birisidir. Tahmindeki isabeti arttırmak için, ekonominin dengede olduğu bir dönemin başlangıç noktası olarak seçilmesi önemlidir. Ele alınan dönemin özelliklerine karşı olan bu duyarlılık, tahmin sonuçlarının inandırıcılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bundan başka bu metodun gizli varsayımlarından bir tanesi, potansiyel üretimin sabit bir oranda büyüdüğüdür ki bu da gerçek hayatla örtüşmemektedir. Potansiyel üretimin artması, emek girdisiyle ve emeğin verimliliğiyle dolayısıyla nüfus ve teknolojiyle bağlantılıdır. Söz konusu faktörlerin ise, özellikle yapısal reformlar yapılan bir ülkede zaman içinde sabit kalmaları düşünülemez (Yab: 2003, s.4 ; Gounder ve Morling: ss.3-4).

Neoklasik okul, ekonomik dalgalanmaların ortaya çıkış nedenini teknolojik şoklara bağlamakla birlikte, potansiyel üretimdeki sürekli büyüme ile iş çevrimleriyle ilgili geçici dalgalanmaların birbirlerinden nasıl ayırt edilecekleri konusunu çok fazla irdelememiştir. Bir zaman serisindeki sürekli ve geçici hareketleri birbirlerinden ayırt etmek için bir çok filtreleme tekniği bulunmakla birlikte, bu teknikler arasında en sık

kullanılanı, makroekonomik verilerden bir trend çıkaran Hodrick- Prescott yöntemidir (Scacciavillani ve Swagel: 1999, s:8-9). Genellikle gelişmekte olan ülkeler için kullanılan bu yöntem, gerçekleşen üretim verilerinden hareketle potansiyel üretimi hesaplayan istatistiksel bir yaklaşımdır. Hodrick- Prescott tekniğine göre, potansiyel üretim aşağıdaki denklemi minimize eden Y^p değerler serisidir.

$$\text{Min} \sum_{t=1}^T (\ln Y_t - \ln Y_t^p)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(\ln Y_{t+1}^p - \ln Y_t^p) - (\ln Y_t^p - \ln Y_{t-1}^p)]^2$$

Denklemdaki Y_t gerçekleşen üretimi, T gözlem sayısını, λ ise trendin yumuşaklık derecesini gösteren katsayıyı ifade etmektedir. λ genellikle yıllık veriler için 100, üçer aylık veriler için ise 1600 olarak kabul edilmektedir. Trendin kısa vadeli dalgalanmalardan arındırılmasını sağlayan λ parametresi büyüdükçe trend yumuşamakta ve giderek lineer bir trend halini almakta, buna karşılık söz konusu parametre küçüldükçe trend yumuşaklığını kaybetmekte ve sıfıra eşit olduğunda trend, orijinal seriyi takip eder hale gelmektedir. Bu durumda λ 'nin sonsuza yaklaşması trendin doğrusal bir hal almasına yol açacaktır. O halde zaman serisi yönteminin Hodrick- Prescott filtresinin özel bir durumunu ifade ettiğini ileri sürmek pek yanlış olmayacaktır (Menashe ve Mealem: 2000, s.4; Yap:2003, s.5; Deutsche Bundesbank Monthly Report :2000,s.36). Orijinal seri için bir trend oluşturmaya yarayan yukarıdaki formülün ilk kısmı, GSYİH'daki trend sapmalarının toplamını en aza indirmekte, buna karşılık formülün ikinci kısmı ise, trenddeki değişimi en aza indirmekte, diğer bir ifadeyle trendi daha durağan bir hale getirmektedir (Boije: 2004/1, s.30).

Yapısal vektör otoregresyon yöntemi ise, üretimdeki kalıcı ve geçici hareketleri birbirinden ayırt etmek için, enflasyonla büyüme arasındaki istatistiksel ilişkiyi ortaya koymak suretiyle Keynezyen ve Neoklasik yaklaşımları bir araya getirmektedir. Ekonomide enflasyona yol açmadan gerçekleştirilen hızlı büyüme, gerçekleşen üretimin potansiyelin altında olduğunu gösterirken, enflasyon tehdidi altında gerçekleştirilen büyüme, pozitif bir üretim açığının habercisi olarak algılanabilmektedir (Scacciavillani ve Swagel:1999, s.11). İktisat teorisiyle istatistiksel yöntemleri bir araya getiren bu karma yöntemde yapısal şoklar arz ve talep şokları olarak ikiye ayrılmış, talep şoklarının üretim üzerindeki etkisinin geçici, arz şoklarının etkisinin ise kalıcı olduğu kabul edilmiştir. Potansiyel üretim arz şoklarının toplanmasıyla, üretim açığı ise talep şoklarının toplanmasıyla oluşturulmaktadır (Gounder ve Morling: 2000, s.7).

4) YAPISAL BÜTÇE BAKİYESİNİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ

Bir ülkenin orta vadede mali durumunun değerlendirilmesinde kullanılan en önemli ölçülerden biri yapısal bütçe bakiyesidir. Yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanabilmesi için, mevcut bütçe yapısındaki hangi değişikliklerin yapısal faktörlerden diğer bir ifadeyle ihtiyari maliye politikası uygulamalarından kaynaklandığının ortaya konması gerekmektedir. I.M.F., O.E.C.D. ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar, yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanmasıyla ilgili olarak

çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde, yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanmasına ilişkin olarak ortaya konmuş çeşitli yöntemlerden sadece bazılarına yer verilecektir.

Bütçe açığındaki konjonktürel dalgalanmalardan (veya kısa vadeli toplam talep dalgalanmalarından) kaynaklanan değişiklikler, sonraki dönemlerde talepte meydana gelebilecek ters yönlü dalgalanmalarla kendiliğinden telafi edilebilmesine karşılık, yapısal faktörlerden kaynaklanan bütçe açığı değişiklikleri ancak ihtiyari önlemlerle telafi edilebilmektedir (Agenor: 2000 s.41).

Yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanmasına ilişkin olarak ortaya konmuş bir yaklaşıma göre, yapısal bütçe açığı;

$$D_s = G_s - T_s = G(1 - \eta_G \text{ GAP}) - T(1 - \eta_T \text{ GAP}) \text{ olacaktır.}$$

Formüldeki D_s yapısal bütçe bakiyesini, G_s ve T_s sırasıyla bütçe harcamalarının ve gelirlerinin yapısal kısımlarını, η_G ve η_T bütçe harcama ve gelirlerinin elastikiyetini, GAP ise üretim açığının potansiyel üretime oranını göstermektedir (Agenor: 2000, ss: 42-43).

I.M.F. tarafından uygulanan yöntemde, yapısal bütçe bakiyesi (SBB) hesaplanırken, kamu gelir ve harcamalarının, gerçekleşen üretim ile potansiyel üretim arasındaki farklılığa, gösterdikleri duyarlılığın tahmin edilmesi gerekmektedir. Kamu harcamalarının sadece belirli bir bölümünün (işsizlik sigortası ödemeleri) üretimdeki konjonktürel hareketlere karşı duyarlı olduğu varsayılan I.M.F. yaklaşımına göre, yapısal bütçe bakiyesi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Hageman: 1999, ss:5-8):

t yılındaki bütçe dengesi (B_t), konjonktürel ($B_{c,t}$) ve yapısal ($B_{s,t}$) kısımlardan oluşmaktadır. Kamu gelirlerinin R ile kamu harcamalarının E ile gösterilmesi halinde,

$$B_t = B_{c,t} + B_{s,t}$$

$$B_t = (R_{c,t} - E_{c,t}) + (R_{s,t} - E_{s,t})$$

$$R_{s,t} = R_t - R_{c,t}$$

$$R_{s,t} = R_t \cdot (Y_t^* / Y_t)^\varepsilon \cdot (Y_{t-1}^* / Y_{t-1})^{\varepsilon \cdot \text{lag}}$$

$$E_{s,t} = (E_t - UB_t) + (UB_t \cdot (UR_t^n / UR_t))$$

$$SBB = R_{s,t} - E_{s,t}$$

UB_t = t yılındaki işsizlik sigortası ödemeleri

UR_t = t yılındaki işsizlik oranı

UR_t^n = t yılındaki enflasyonu hızlandırmayan işsizlik haddi²

Y^* = Potansiyel üretim

ε = Toplam gelir elastikiyeti

$\varepsilon \text{ lag}$ = Bazı vergilerdeki (kurumlar vergisi) tahsilat gecikmesini yansıtan elastikiyet

² İktisat literatüründe Nairu (Nonaccelerating inflation rate of unemployment) olarak bilinen bu kavram, enflasyon haddinin sabit olduğu doğal işsizlik oranı olarak tanımlanmaktadır. Uzun dönem Phillips eğrisi dikkate alındığında, işsizlik haddinin tam istihdam işsizlik haddine eşit olması halinde enflasyon haddi artmayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Erdal M. Ünsal (2000, ss:247-252).

Yine I.M.F. tarafından uygulanan bir başka yöntemde bütçe gelir ve harcamalarının devresel faktörlerden kaynaklanan kısmı G.S.Y.İ.H.'nin oranı olarak ele alınmaktadır ve bütçe gelir ve harcamalarının devresel üretim açığı değişimlerine olan duyarlılıklarını gösteren katsayılar kullanılarak tahmin edilmektedir.

Toplam bütçe harcamalarının G.S.Y.İ.H.'ya oranı "g" ile, toplam bütçe gelirlerinin G.S.Y.İ.H.'ya oranı "t" ile gösterilirse, G.S.Y.İ.H.'nin yüzdesi olarak bütçe açığı (d):

$d = g - t$ olacaktır. Bütçe gelir ve harcamalarının G.S.Y.İ.H.'ya oranlarını, yapısal (t_s ve g_s) ve devresel (t_c ve g_c) olmak üzere iki parçaya ayırırsak:

$d = (g_s + g_c) - (t_s + t_c)$ olacaktır. Bu durumda α_G ve α_T sırasıyla, g ve t'nin, devresel üretim açığındaki % 1 puanlık bir artışa gösterdikleri duyarlılığı ve GAP ise üretim açığının potansiyel üretime oranını göstermeleri halinde, devresel kısmın bütçe açığı üzerindeki etkisi;

$$d_c = g_c - t_c = \alpha_G \text{GAP} - \alpha_T \text{GAP} \text{ olacaktır.}$$

İş çevriminin bütçe üzerindeki toplam etkisi $(\alpha_G - \alpha_T)$ ve yapısal bütçe açığı $d_s = d - d_c$ olacaktır.

T/Y ile G/Y sırasıyla bütçe gelirlerinin ve bütçe harcamalarının G.S.Y.İ.H.'ya oranını göstermesi halinde,

$\alpha_T \equiv (\eta_T - 1)(T/Y)$ ve $\alpha_G \equiv (\eta_G - 1)(G/Y)$ olacaktır (Agenor: 2000, ss: 44-46).

Yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanmasında O.E.C.D. tarafından kullanılan yöntemde ise potansiyel üretimin gerçekleşen üretime oranı ve bütçe elastikyetlerinden yararlanarak, vergi gelirleri ve devlet harcamalarına ilişkin mevcut bütçe rakamlarının düzeltilmeleri söz konusudur. Bu yaklaşıma göre yapısal bütçe bakiyesi aşağıdaki gibi hesaplanacaktır (Giorno ve diğerleri: 1995, ss: 191-192):

$$B^* = \sum T^i * - G^* - \text{yatırım harcamaları}$$

$$T^i * / T^i = (Y^* / Y)^{\alpha_i}$$

$$G^* / G = (Y^* / Y)^{\beta}$$

Yukarıdaki üç denklemden hareketle;

$$B^* = \sum_{i=1}^{n=4} T^i [Y^* / Y]^{\alpha_i} - G [Y^* / Y]^{\beta} - \text{yatırım harcamaları}^3 \quad \alpha_i > 0, \beta < 0$$

B^* = Yapısal bütçe dengesi

$T^i *$ = i vergisi için yapısal vergi hasılatı

G^* = Yapısal devlet harcamaları (yatırım harcamaları hariç)

T^i = i vergisinin hasılatı

G = Devlet harcamaları (yatırım harcamaları hariç)

³ Vergi gelirleri; Kurumlar Vergisi, Kişisel Gelir Vergisi, dolaylı vergiler ve sosyal güvenlik payları olmak üzere dört kategoriye ayrıldığı için n=4 olarak kabul edilmiştir.

Y = Gerçekleşen üretim

Y^* = Potansiyel üretim

α_i = i vergisinin üretime göre elastikiyeti

β = Devlet harcamalarının üretime göre elastikiyeti

Yapısal bütçe dengesi Avrupa Birliği açısından da, üzerinde yoğun çalışmalar yapılan son derece önemli bir konudur. Avrupa Birliği, yapısal bütçe bakiyesini tahmin ederken diğer yöntemlere benzer bir yol izlemekte ve yapısal bütçe bakiyesi, mevcut bütçe rakamlarının, devresel hareketlerin etkisinden arındırılması suretiyle hesaplanmaktadır.

Bütçe kalemlerinin devresel hareketlerden kaynaklanan kısmı, onunla doğrudan bağlantılı olduğu varsayılan makro ekonomik değişkenin açığı (gerçekleşen ve potansiyel değerleri arasındaki farkın potansiyel değerine oranı) ve ilgili elastikiyetten yararlanılarak hesaplanmaktadır. Yani;

$$CAB = B - B_c = B - \sum_j B_c^j$$

$$B_c^j = B^{j*} \cdot \varepsilon_B^j v^j \cdot v_c^j$$

$$v_c^j = (V^j - V^{j*}) / V^{j*}$$

$$CAB_t = B_t - \sum_j B_t^j \cdot \varepsilon_B^j v^j \cdot (V^j - V^{j*}) / V^{j*}$$

CAB = Yapısal bütçe dengesi

B_c^j = Bütçe kalemlerinin devresel kısmı

v^j = İlgili makroekonomik değişkenin(V) gerçekleşen ve potansiyel değerleri arasındaki farkın (gap) potansiyel değerine oranı

$\varepsilon_B^j v^j$ = B^j 'nin V^j 'e göre elastikiyeti

B^{j*} = B^j 'nin trend değeri

Yukarıdaki yapısal bütçe dengesini tanımlayan denklem, makroekonomik değişkenlerdeki dalgalanmaların bütçe dengesi üzerindeki etkilerini göstermektedir. Bu denklemi, bütçe dengesinin G.S.Y.İ.H.'daki dalgalanmalara karşı duyarlılığı şeklinde yorumlamak doğru olmayacaktır. Böyle bir yorum ancak makroekonomik değişkenlerdeki açığın her zaman üretim açığına eşit olması halinde yapılabilecektir (Bouthevillain ve diğerleri: 2001, ss: 32-33).

1990'lar parasal birliğin gereği olarak Avrupa Birliği ülkeleri için mali açıdan iyileşme dönemi olmuştur. Ancak bir çok ülke için yapısal bütçe açığı devam etmektedir (bazı ülkelerde önemli ölçüde) ve çeşitli nedenlerle orta vadede mali açıdan önemli iyileşmeler sağlanmalıdır. Öncelikle, bazı ülkelerin bütçe dengelerinde yakın geçmişte sağlanan iyileşmeler paliatif tedbirlere dayanmaktadır ve zaman içinde etkilerini kaybedeceklerdir. İkinci olarak, Avrupa Para Birliğine katılan ülkeler, orta vadede, ters

konjonktürel şokları hafifletmelerini sağlayacak bütçe dengesini gerçekleştirmek zorundadırlar. Böylece aynı zamanda Maastricht Anlaşması ile ortaya konan bütçe açığı kısıtına da (maksimum GSYİH'nin %3'ü kadar) uyulmuş olacaktır. Üçüncü olarak, ancak kalıcı bütçe iyileştirmeleriyle, bir çok ülkede çok yüksek düzeyde olan kamu borçlarının GSYİH'ya oranı Maastricht Anlaşmasındaki %60'lık referans değere indirilebilecektir (Hageman: 1999, ss: 8-9).

Yapısal bütçe bakiyesinin tahmini konusunda tek bir formülün kabul edilmesi yerine bir çok yöntemin geliştirilmiş olması, bu yöntemlerden herhangi birisiyle hesaplanacak yapısal bütçe rakamlarına ihtiyatla yaklaşmayı gerektirmektedir. Çünkü geliştirilen yöntemler temel olarak birbirlerine benzemekle birlikte, aralarında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıkların elde edilen sonuçlara yansımaları kaçınılmaz olmaktadır.

5) YAPISAL BÜTÇE BAKİYESİNİN YORUMLANMASINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

Tam istihdam bütçe bakiyesi yaklaşımından hareketle uygulanan maliye politikasının niteliğine ilişkin yapılacak yorumların da mutlak ve kesin olarak doğruluğu konusunda şüpheci olmakta yarar bulunmaktadır. Ancak, tam istihdam bütçe bakiyesi yaklaşımı, dayandığı varsayımlar ve hesaplanmasında karşılaşılan bazı güçlükler nedeniyle, mükemmel bir ölçü olmasa da yine de yararlı ve yol gösterici bir kavram olarak kabul edilmektedir.

Tam istihdam bütçe bakiyesinin en önemli eksikliklerinden biri, tam istihdam düzeyinde gerçek GSMH'nin sabit olduğu, diğer bir ifadeyle büyümenin olmadığı varsayımdır. Oysa büyüyen bir ekonomide, tam istihdam düzeyindeki vergi hasılatının artması, ihtiyari maliye politikasında herhangi bir değişiklik yapılmasa da yapısal bütçe fazlasının artmasına yol açacak, böylece toplam talep daralarak ekonomik gelişme engellenebilecektir. Yani bu durumda yapısal bütçe fazlası, tam istihdam düzeyindeki gerçek GSMH'nin büyümesinden kaynaklanmaktadır(Ataç:1991, ss:39-40). Görüldüğü gibi, iktisadi büyümenin olmadığı varsayımının kaldırılması, yapısal bütçe bakiyesinin uygulanan ihtiyari maliye politikası hakkında sağlıklı bilgi vermesini önlemektedir.

Diğer bir eksiklik, gerçek tam istihdam çıktı düzeyinin belirlenmesinde bir kesinlik yoktur. Tam istihdam işsizlik oranıyla ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Kimilerine göre tam istihdam işsizlik oranı %5-%5,5 iken bazılarına göre bu oran %7'lere kadar çıkabilmektedir.

Tam istihdam bütçe bakiyesinin uygulanan maliye politikasının gerçek ölçüsü olamamasının çeşitli nedenleri vardır. Her şeyden önce, kamu harcamaları ve vergilerdeki aynı tutardaki artışlar karşısında bütçe bakiyesi değişirse de gelir düzeyi artmaktadır (Dornbusch ve Fisher:1994, s.78). Diğer bir ifadeyle, yapısal bütçe bakiyesi yaklaşımı, vergi değişimlerinin ekonomi üzerindeki etkilerinin harcamalardaki değişikliklerin etkisinden daha küçük olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Bu sakıncayı ortadan kaldırabilmek için, kamu gelirlerine ve transfer harcamalarına,

tüketim eğilimini temsil eden dengeleyici bir katsayı uygulanmakta ve böylece kamu gelirleri ve harcamalarının talep üzerindeki birincil etkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır (Weber:1988, s.209).

Vergilerde ve kamu harcamalarında aynı miktarda bir artış yaratılması durumunda yapısal bütçe bakiyesi değişmeyeceği için, söz konusu maliye politikası değişikliğinin ekonomi üzerinde yarattığı etki göz ardı edilecektir. Oysa, vergi çarpanının değeri, reel kamu harcamaları çarpanının değerinden daha küçük olduğu için ekonomi üzerinde genişletici bir etki yaratılmış olacaktır.

Bundan başka, gelecek dönemdeki maliye politikası değişiklikleriyle ilgili beklentiler cari geliri etkileyebilmektedir. Son olarak da, maliye politikası; vergi oranları, transfer harcamaları, cari harcamalar v.s. gibi bir çok faktöre bağlı olduğu için, tek bir rakama bakarak uygulanan maliye politikasının tarzı hakkında tam bir yorum yapmak pek sağlıklı olmayacaktır (Dornbusch ve Fisher:1994, s.78).

Yapısal bütçe bakiyesi hesaplanırken kullanılan bütçe elastikiyetlerinin, orta vade içinde uygun değerler olmaya devam edecekleri varsayılmaktadır. Oysa, ekonomideki önemli yapısal değişiklikler ve/veya önemli vergi veya harcama reformları, gelecekteki konjonktürel dalgalanmalara karşı bütçenin duyarlılığını önemli ölçüde değiştirebileceklerdir. Bu nedenle yapısal değişiklik ve reformların elastikiyet üzerindeki etkilerinin önceden tahmin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca faiz oranları mali otoritenin doğrudan kontrolü altında olmayan, değişkenlerdir. Ekonomideki genel faiz oranları artışının bir sonucu olarak, bütçedeki faiz ödemelerinin artması yapısal bütçe açığını arttıracaktır ve bütçe dengesinin ihtiyari politikalarla bozulması şeklinde yanlış yorumlanabilecektir. Bu durumda yapısal bütçe bakiyesinden faiz harcamaları çıkarılmak suretiyle orta vadeli maliye politikası değerlendirmesi, birincil yapısal bütçe bakiyesine dayanılarak yapılabilecektir (Hageman:1999,ss:9-12). Yapısal bütçe bakiyesinin daha doğru bir gösterge olabilmesi için, özellikle borç yükü ağır ülkelerde, hesaplamaların birincil bütçe bakiyesi üzerinden yapılması gerekmektedir (Deutsche Bundesbank Monthly Report: 2000, s.41).

Yapısal bütçe bakiyesindeki değişiklikler, ihtiyari maliye politikasının yönünün belirlenmesinde kullanılıyorsa, bütçe rakamlarından net faiz ödemelerinin çıkarılması gerekmektedir. Aksi halde, faiz oranlarının düşmesinden kaynaklanan, yapısal bütçe bakiyesindeki bir iyileşme, daraltıcı bir maliye politikası uygulaması olarak yanlış bir şekilde yorumlanabilecektir. Diğer taraftan, yapısal bütçe bakiyesi, maliye politikasının orta vadede sürdürülebilirliğinin bir göstergesi olarak kullanılıyorsa, hesaplamalarının net faiz ödemelerini de kapsamasının bir sakıncası olmayacaktır (Boije:2004/1, s.10).

Yapısal bütçe bakiyesi hesaplamalarında, enflasyonun etkisi de göz ardı edilmiştir. Ancak, kamu harcama ve gelirlerinin aynı derecede ve yönde etkilenmeleri halinde, enflasyonun bütçe üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesi, uygulanan maliye politikası ile ilgili yapılacak yorumları pek fazla etkilemeyecektir (Hageman:1999, s.12).

Kısacası, büyümenin olmadığı ve bütçe elastikiyetlerinin orta vadede değişmeyecekleri varsayımları, enflasyonun etkisinin dikkate alınmaması, denk bütçe çarpanının bire eşit olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi gibi nedenler, çeşitli faktörlere

bağlı olan maliye politikası uygulamalarının sadece yapısal bütçe bakiyesinden hareketle yorumlanmasını sakinçali hale getirmekte ancak yapısal bütçe bakiyesi kavramının önemini azaltmamaktadır.

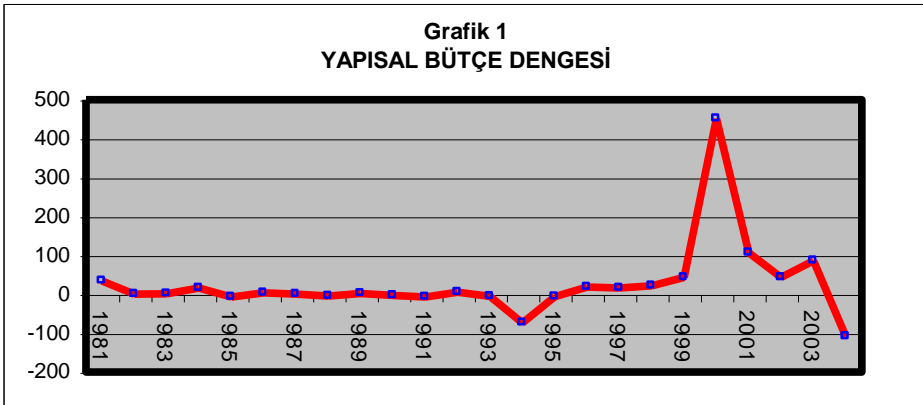
6) 1980-2004 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ FİİLİ VE YAPISAL BÜTÇE DENGELERİ

Çalışmanın uygulama bölümünde kullanılan bütçe rakamları, Merkez Bankasının resmi Web sayfasından derlenmiş ve yapılan hesaplamalar Eviews 4 programından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu döneme ilişkin olarak Türkiye'nin yapısal bütçe bakiyesi hesaplanırken;

$$D_s = G_s - T_s = G (1 - \eta_G \text{ GAP}) - T (1 - \eta_T \text{ GAP}) \text{ formülü kullanılmıştır.}$$

Gerek yapısal bütçe hesaplamalarında gerekse fiili bütçe dengesi hesaplanırken harcamalardan vergiler çıkarıldığı için grafiklerin negatif bölümü bütçe fazlalığını, pozitif bölümü ise bütçe açığını göstermektedir. Potansiyel üretimin tahmin edilmesinde ise lineer zaman trendi yöntemi uygulanmıştır. 1991-2003 dönemine ilişkin olarak Türkiye için diğer iki yöntemle göre (Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yöntemi ve Hodrick-Prescot yöntemi) hesaplanan potansiyel üretim değerleriyle, lineer zaman trendi yöntemine göre hesaplanan değerlerin birbirlerine yaklaşık değerler çıkması Türkiye için bu üç yöntemden herhangi birisinin uygulanmasının çok fazla bir şey değiştirmeyeceğini ortaya koymaktadır (bkz.Ongan: 2004).

Ülkemizde bütçe kalemleri içinde faiz harcamalarının payı çok yüksek olduğu için, daha sağlıklı bir analiz yapabilmek amacıyla hesaplamalar birincil bütçe açığı dikkate alınarak yapılmıştır. Gerçekten de, geçmiş dönemlerdeki kamu açıklarının finansmanı için alınan borçların faizleri kamu otoritelerinin karar yetkisi dışındadır. Bu nedenle, uygulanan maliye politikalarının niteliği konusunda sağlıklı yorum yapabilmek için faiz dışı bütçe dengesi rakamlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Grafik 2
FAİZ DIŞI REEL KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ

SONUÇ

Bir ülkedeki bütçe açık ya da fazlasının büyüklüğü, hükümetlerin uyguladıkları politikaların yanında ekonominin içinde bulunduğu duruma da bağlıdır. Bütçe rakamları, bir taraftan ekonomideki geçici dalgalanmaların ve olağanüstü durumların yarattığı etkileri, diğer taraftan da, kalıcı, yapısal faktörleri bünyesinde barındırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, fiili bütçe rakamları hem bütçe gelir ve harcamalarının içinde yer alan otomatik stabilizatörlerin etkisini hem de hükümetin uyguladığı ihtiyari maliye politikasının etkisini yansıtmaktadır. Eğer bir ülkedeki gerçekleşen üretim düzeyi potansiyel üretim düzeyinin üzerinde ya da altında ise, söz konusu ülkenin bütçe bakiyesi sadece yapısal faktörlerin değil aynı zamanda çevrimsel faktörlerinde etkisinde olacaktır. Bu nedenle herhangi bir ülkede uygulanan maliye politikasının orta vadede niteliği ve sürdürülebilirliği hakkında yorum yapabilmek için, bütçe bakiyesinin yapısal ve devresel faktörlerden kaynaklanan kısımlarının birbirinden ayrılması gerekmektedir. Ayrıca, makro ekonomiyle ilgili diğer birçok konuda daha sağlıklı ve güvenilir bir yorum yapabilmek bu ayrımın gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Yapısal bütçe bakiyesi (tam istihdam bütçe bakiyesi), dış şokların olmadığı, ekonominin düşük ve istikrarlı bir enflasyon ortamında tam istihdam seviyesinde bulunduğu normal koşullarda, toplanabilecek bütçe gelirleriyle yapılan bütçe harcamaları arasındaki farkı ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, yapısal bütçe bakiyesi, doğrudan ekonominin işleyişiyle ilgili olmayan, uygulanan iktisat politikalarına ilişkin tercihler dolayısıyla ortaya çıkan bir bütçe bakiyesidir ve G.S.Y.İ.H.'nın, potansiyel G.S.Y.İ.H.'ya eşit olması halinde bütçe bakiyesinin ne olacağını göstermektedir.

O.E.C.D., Avrupa Birliği ve I.M.F. gibi uluslararası kuruluşlar yapısal bütçe bakiyesinin hesaplanabilmesi için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Hesaplama kullanılan yöntemle göre farklı sonuçlar elde edilmektedir. O halde hangi yöntemle

hesaplanırsa hesaplınsın, ulaşılan sonuçlara ihtiyatla yaklaşmakta yarar bulunmaktadır. Hesaplama karşılaşılan problemlerin tamamını ortadan kaldıracak bir yöntem bulunmamaktadır. Ancak yine de yapısal bütçe bakiyesi kavramı tüm eksikliklerine rağmen, uygulanan maliye politikasının niteliğinin belirlenmesi ve orta vadede sürdürülebilir olup olmadığının ortaya konması açısından oldukça önemli ve yararlı bir göstergedir.

Bu yöntemlerin hemen hemen tamamında fiili bütçe rakamları, bütçe kalemlerinin gelir elastikiyetleri ve potansiyel üretim bağımsız değişken olarak kullanılmaktadır. Bu değişkenler arasında hesaplanması en zor olan potansiyel üretimin tahmin edilmesiyle ilgili olarak da uluslararası kuruluşlar ve akademik çevreler tarafından bir çok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemler arasında en sık kullanılanları, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yöntemi, Hodrick- Prescott yöntemi, lineer zaman trendi yöntemi ve yapısal vektör otoregresyon yöntemleridir.

1980-2004 yılları arasında Türkiye'deki yapısal bütçe dengesi incelendiğinde, 1993 yılına kadar istikrarlı bir seyir izlediği, 1994 krizinde küçük bir dalgalanma sonrası, 1999 yılına kadar devam eden süreçte yeniden eski istikrarına kavuştuğu görülmektedir. Ancak 1999 yılından itibaren yapısal bütçe dengesinde önemli iniş çıkışlar yaşanmış ve 2000 yılından sonra bütçe fazlalığına doğru yönelen bir trend ortaya çıkmıştır. 1994 krizinde Türkiye'de faiz dışı fiili bütçe fazlası verilirken yapısal bütçe açısından da bir fazla söz konusu olmuştur. Diğer bir ifadeyle aralarında bir paralellik mevcuttur. Dolayısıyla 1994 krizinde bütçe dengesi üzerinde konjonktürel etkiler pek fazla hissedilmemiştir. Oysa 2000 krizinde fiili bütçe yine faiz dışı fazla verirken, çok büyük bir yapısal bütçe açığı ortaya çıkmış ve mevcut kamu mali sistemi sürdürülebilirliğini kaybetmiştir. Bu krizde iki grafik arasındaki farkın büyük olması, bütçe dengesi üzerinde konjonktürel faktörlerin etkisinin fazla olduğunu göstermektedir. Yani devresel bütçe fazlası yapısal bütçe açığından daha büyük olduğu için faiz dışı fiili bütçe fazla vermiştir. 1994 yılından 2000 yılına kadar uygulanan politikalar yapısal bütçe açığı trendinde artış yönünde bir etki yaratmış, ancak kriz sonrası uygulanan sıkı maliye politikasının etkisiyle, Türkiye'nin vergi ve harcama yapısında yaratılan değişiklik sonucu, yapısal bütçe açığı zaman içinde kapanmış ve yapısal bütçe fazlası haline dönüşmüştür. Yapısal bütçe bakiyesinde görülen bu olumlu gelişme, I.M.F.'nin etkisiyle zorunlu olarak uygulanan doğru maliye politikalarının bir sonucudur.

KAYNAKÇA

- Agenor, Richard-Pierre (2000); Lecture Note on "The Economics of Adjustment and Growth"(Çevrimiçi: <http://www.worldbank.org>)
- Ataç, Beyhan (1991), **Maliye Politikası**, 2.Baskı, Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No:86.
- Boije, Robert (2004), "The General Government Structural Budget Balance", **Economic Review**.

- Bouthevillain, Carine; Cour-Thimann, Philippine; Van Den Dool, Gerit; De Cos, Hernandez, Pablo; Langenus, Geert; Mohr, Matthias; Momigliano, Sandro ve Tujula, Mika (2001), "Cyclically Adjusted Budget Balances: An Alternative Approach", **European Central Bank Working Paper Series**, No:77.
- Branson, H. William; Litvack, M. James (1981), **Macroeconomics**, Second Edition, Harper International Edition.
- Brown E.Cary (1956), "Fiscal Policy in the Thirties: A Reappraisal", **American Economic Review**, 46, December, ss: 857-879.
- De Masi, R. Paula (1997); "I.M.F. Estimates of Potential Output: Theory and Practice", **I.M.F. Working Paper**.
- Deutsche Bundesbank Monthly Report (1997), "Problems Associated With Calculating Structural Budget Deficits"
- Deutsche Bundesbank Monthly Report (2000), "Cyclical Adjustment of the Public Sector Financial Balance in Germany-A Disaggregated Approach".
- Dornbusch R.; Fisher, S.(1994), **Macroeconomics**, Mc.Graw-Hill, Inc., 6.Edition.
- Giorno, Claude; Richardson, Pete; Roseveare, Deborah ve Van Den Noord, Paul (1995), "Potential Output, Output Gaps And Structural Budget Balances", **O.E.C.D. Economic Studies**, No: 24.
- Gounder, Kavi ve Morling, Steven (2000); "Measures of Potential Output in Fiji", **Reserve Bank of Fiji, Working Paper No:2000-6**.
- Hageman, Robert (1999); "The Structural Budget Balance: The I.M.F.'s Methodology", **I.M.F. Working Paper**.
- Haltmaier, Jane (2001); "The Use of Cyclical Indicators In Estimating The Output Gap In Japan", **Board of Governors of the Federal Reserve System**, Discussion Papers, Number 7.
- Menashe, Yigal ve Mealem, Yosef (2000); "Measuring the Output Gap and Its Influence on the Import Surplus", **Bank of Israel**, Discussion Papers.
- Ongan, Hakan (2004); "Farklı Potansiyel Üretim ve Üretim Açığı Hesaplamaları ve Bir Uygulama", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, 54.Cilt, Sayı:2
- Parkin, Michael (2004); **Economics**, Seventh Edition, Addison-Wesley
- Price, W. R. Robert ve Muller, Partice (1984); "Structural Budget Indicators and The Interpretation of the Fiscal Policy Stance in OECD Economy", **OECD Economic Studies**, No: 3, Autumn.
- Scacciavillani, Fabio ve Swagel, Phillip (1999); "Measures of Potential Output: An Application to Israel", **I. M. F. Working Paper**.
- Slevin, Geraldine (2001); "Potential Output And The Output Gap In Ireland", **Central Bank of Ireland, Technical Paper**.
- Ünsal, Erdal (2000), **Makro İktisat**, 3. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Weber, Luc (1988), **L'Etat Acteur Economique**, Economica, Paris.
- Yap, T. Josef (2003); "The Output Gap and Its Role in Inflation-Targeting in the Philippines", **Philippine Institute for Development Studies**, Discussion Paper Series No:2003-10.